

Установа адукацыі
«Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў»

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Першы прарэктар

УА «Беларускі дзяржаўны
ўніверсітэт культуры і мастацтваў»

_____ В. М. Міхееў

«___» _____ 2013 г.

Рэгістрацыйны № ВД-___ / вуч.

СУЧАСНАЯ БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРНАЯ МОВА

Вучэбная праграма

*на спецыяльнасці 1-23 01 11 Бібліятэказнаўства і бібліяграфія
(на напрамках),*

направку спецыяльнасці 1-23 01 11- 04

*Бібліятэказнаўства і бібліяграфія (філалогія і лінгвістыка),
спецыялізацыі 1-23 01 11- 04 01 Беларуская мова і літаратура*

Мінск
БДУКМ
2013

Складальнікі:

А. М. Пісарэнка, прафесар кафедры беларускай філалогіі і сусветнай літаратуры ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў», кандыдат філалагічных навук;

В. А. Гуліцкая, прафесар кафедры беларускай філалогіі і сусветнай літаратуры ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў», кандыдат філалагічных навук, дацэнт

Рэцэнзенты:

Г. К. Семянькова, дацэнт кафедры беларускага мовазнаўства ўстановы адукацыі «Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П. М. Машэрава», кандыдат філалагічных навук, дацэнт;

С. А. Паўлава, дацэнт кафедры менеджменту інфармацыйна-дакументнай сферы ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў», кандыдат філалагічных навук, дацэнт

Рэкамендавана да зацвярджэння:

кафедрай беларускай філалогіі і сусветнай літаратуры ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў» (пратакол № 6 ад 24.02.2012 г.);

прэзідыумам навукова-метадычнага савета ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў» (пратакол № 1 ад 24.09.2012 г.)

Адказны за рэдакцыю *В. Б. Кудласевіч*

Адказны за выпуск *А. М. Пісарэнка*

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Дысцыпліна «Сучасная беларуская літаратурная мова» займае адно з цэнтральных месцаў у сістэме навучальных дысцыплін, мае тэарэтычна-практычны характар. Падчас вывучэння дысцыпліны студэнты павінны засвоіць лексічнае і фразеалагічнае багацце, фанетычную сістэму і граматычны лад беларускай мовы, а таксама набыць трывалыя навыкі правільнага пісьма па-беларуску, навучыцца самастойна аналізаваць моўныя факты.

Выкарыстоўваючы прынцып пераемнасці і ўзаемасувязі лінгвістычных дысцыплін, у курсе адлюстроўваецца сувязь дысцыпліны «Сучасная беларуская літаратурная мова» са «Стылістыкай мовы» і «Культурай мовы», з «Гісторыяй мовы», «Дыялекталогіяй», «Агульным мовазнаўствам», «Сучаснай рускай літаратурнай мовай».

Асноўныя мэты выкладання дысцыпліны – выпрацоўка і практычнае замацаванне ўменняў і навыкаў правільнага, дакладнага, выразнага, разнастайнага карыстання вуснай і пісьмовай мовай, развіццё моўна-эстэтычнага густу студэнтаў, фарміраванне ўстаноўкі на практычнае прымяненне атрыманых ведаў.

Задачы дысцыпліны:

– даць будучым настаўнікам, супрацоўнікам сферы культуры, друку навуковыя веды пра лексічны склад, фразеалагічны фонд, фанетычную сістэму, граматычны лад беларускай мовы;

– выпрацаваць навуковы погляд на факты сучаснай літаратурнай мовы і дапамагчы ў практычным авалоданні моўнымі нормаў і ўсіх узроўняў: фанетыка-арфаэпічнага, арфаграфічнага, лексіка-фразеалагічнага, граматычнага і пунктуацыйнага;

– прывіць навыкі самастойнага аналізу моўных фактаў з тым, каб суаднесці іх з пэўным функцыянальным стылем, падстылем і жанрам, з адпаведнай лінгвістычнай і экстралінгвістычнай сітуацыяй;

– выпрацаваць навыкі самастойнага стварэння сродкаў выразнасці і вобразнасці мовы на ўсіх моўных узроўнях.

У адпаведнасці з акрэсленымі задачамі праграма курса ахоплівае ўводзіны, фанетыку, арфаэпію, графіку, арфаграфію, лексікалогію і лексікаграфію, фразеалогію і фразеаграфію,

марфеміку і словаўтварэнне, граматыку: марфалогію і сінтаксіс, пунктуацыю.

У выніку вывучэння дысцыпліны студэнт павінен *ведаць*:

– паходжанне і ўмовы гістарычнага развіцця беларускай літаратурнай мовы;

– асаблівасці фанетычнай сістэмы сучаснай беларускай мовы;

– асноўныя нормы беларускага літаратурнага вымаўлення галосных і зычных гукаў, іх спалучэнняў у лексіцы як спрадвечна беларускай, так і запазычанай;

– сучасныя нормы беларускага правапісу і ўсе прынцыпы, на якіх грунтуецца арфаграфічная сістэма;

– спецыфіку лексічнага складу беларускай мовы, яго адметнасць з боку сферы ўжывання, актыўнасці функцыянавання, стылістычнай дыферэнцыяцыі і г.д.;

– адметнасць беларускай фразеалогіі;

– лексікаграфічныя і фразеаграфічныя даведнікі;

– сістэму знамянальных і службовых часцін мовы, іх семантычную адметнасць і асаблівасці іх словаўтварэння, словазмянення і функцыянавання;

– спецыфіку сінтаксічнага ладу сучаснай беларускай літаратурнай мовы і пунктуацыйныя нормы;

– моўныя асаблівасці стыляў;

– камунікатыўныя якасці маўлення;

– стылістычныя сродкі ўзбагачэння мастацкага стылю на ўсіх моўных узроўнях;

умець:

– граматычна карыстацца вуснай і пісьмовай мовай, усімі яе як вуснымі, так і пісьмовымі нормаўмі;

– знаходзіць і выпраўляць арфаграфічныя, граматычныя памылкі і стылявыя недахопы мастацкіх, навуковых і іншых тыпаў тэкстаў;

– самастойна аналізаваць лінгвістычныя факты з пункта погляду іх адпаведнасці моўным законам сучаснай беларускай мовы;

– рабіць усе віды моўных разбораў: фанетычнага, арфаграфічнага, лексічнага, фразеалагічнага, марфалагічнага (разборы ўсіх часцін мовы), сінтаксічнага (усіх тыпаў словазлучэнняў, сказаў), пунктуацыйнага;

– аналізаваць мову твораў пісьменнікаў ранейшага пакалення і сучасных аўтараў.

Усяго па дысцыпліне «Сучасная беларуская літаратурная мова» вучэбным планам прадугледжана 134 гадзіны, з якіх аўдыторных заняткаў – 70 лекцыйных і 64 – практычных, а на самастойную работу студэнтаў адводзіцца 124 гадзіны. Гэты час неабходна выкарыстаць для азнаямлення студэнтаў з дыскусійнымі, малараспрацаванымі пытаннямі (станы дзеяслова, безасабова-прэдыкатыўныя словы, мадальныя словы, звязкі; некаторыя асаблівасці сказаў камбінаванай будовы, звышфразавы адзінства, перыяду; агляду арфаграфічных норм з улікам рэформы правапісу і інш.).

Значная частка гадзін курса плануецца на практычныя заняткі, мэта якіх – паглыбіць і замацаваць тэарэтычны матэрыял, што асвятляўся на лекцыях ці вывучаўся самастойна, выпрацаваць у студэнтаў навыкі самастойнага аналізу моўных з’яў. Пытанні, вынесеныя для абмеркавання на практычных занятках, а таксама прапанаваныя для самастойнага вывучэння, падаюцца ў канцы кожнага раздзела курса. Што да арганізацыі і кантролю самастойнай работы студэнтаў, то тут прадугледжваюцца разнастайныя формы: сюжэтна-дыдактычныя заданні, каб студэнт мог прадэманстраваць спалучэнне тэарэтычных і практычных ведаў, інтэграваныя міжпрадметныя заданні, самастойныя працы даследчага характару, узаемнае рэцэнзаванне навукова-творчых работ, рэйтынжавы і тэставы кантроль ці нават свабодны выбар заданняў. З мэтай эфектыўнага засваення матэрыялу складзены праграмы, вучэбна-метадычныя комплексы з улікам прынцыпаў сістэмнасці, навуковасці, даступнасці, пераемнасці, перспектыўнасці і з арыентацыяй на прымяненне розных па змесце, форме і спосабах новых тэхналогій. Лекцыйныя, семінарскія і практычныя заняткі праводзяцца па метадыцы выкарыстання алгарытмізаваных, а таксама камп’ютарных спосабаў засваення ведаў. Асноўнымі метадамі, на якіх грунтуецца навучанне, з’яўляюцца аналітычны, культурна-гістарычны, структурна-семантычны, тыпалагічны, метады перспектыўных ліній, метады навукова-творчага аналізу і інш.

Кожны раздзел курса «Сучасная беларуская літаратурная мова» важны, таму што ў ім утрымліваецца матэрыял, неабходны студэнтам для працы і ў школе, і ў бібліятэцы, дзе яны павінны карыстацца беларускай мовай як прафесійным сродкам і прапагандаваць беларускую мову.

Вывучэнне роднай мовы (як часткі нацыянальнай культуры) праводзіцца на гістарычным, культуралагічным, краязнаўчым матэрыяле, што дае магчымасць узбагаціць веды студэнтаў гістарычнымі фактамі, зацікавіць культурай роднага краю, вызначыць месца Беларусі ў агульнаеўрапейскай культурнай плыні.

Формы кантролю – залік, 2 экзамены.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

ПРЫКЛАДНЫ ТЭМАТЫЧНЫ ПЛАН

Раздзелы і тэмы	Колькасць аўдыторных гадзін		
	усяго	лекц.	практ.
Уводзіны	2	2	
Раздзел I. Фанетыка			
<i>Тэма 1.</i> Фанетыка як раздзел мовазнаўства. Сістэмы вакалізму і кансанантызму ў беларускай мове	5	4	1
<i>Тэма 2.</i> Склад. Тыпы складоў у беларускай мове. Складападзел. Асаблівасці беларускага націску	3	2	1
<i>Тэма 3.</i> Фанетычная транскрыпцыя. Фанетычны аналіз слова	2		2
Раздзел II. Арфаэпія			
<i>Тэма 4.</i> Арфаэпія як раздзел мовазнаўства. Асноўныя нормы беларускага літаратурнага вымаўлення і прычыны адхілення ад іх	4	2	2
Раздзел III. Графіка			
<i>Тэма 5.</i> Графіка як раздзел мовазнаўства. Суадносіны паміж гукамі і літарамі. Графічны аналіз	3	1	2
Раздзел IV. Арфаграфія			
<i>Тэма 6.</i> Арфаграфія як раздзел мовазнаўства. Прынцыпы беларускай арфаграфіі	5	3	2
<i>Тэма 7.</i> Ужыванне вялікай літары. Злітнае і паўзлітнае напісанне. Правапіс мяккага знака і апострафа	3	1	2
Раздзел V. Лексікалогія і лексікаграфія			
<i>Тэма 8.</i> Лексікалогія як раздзел мовазнаўства. Адназначныя і мнагазначныя словы. Аманімія ў мове	3	1	2
<i>Тэма 9.</i> Паранімія і паранамазія. Сінанімія. Антанімія	2	1	1
<i>Тэма 10.</i> Лексіка беларускай мовы паводле паходжання. Актыўная і пасіўная лексіка	3	1	2
<i>Тэма 11.</i> Лексіка беларускай мовы паводле сферы ўжывання. Стылістычная дыферэнцыяцыя беларускай лексікі	3	1	2
<i>Тэма 12.</i> Беларуская лексікаграфія	2	1	1
Раздзел VI. Фразеалогія і фразеаграфія			
<i>Тэма 13.</i> Фразеалогія як раздзел мовазнаўства. Тыпы фразеалагізмаў	6	4	2
<i>Тэма 14.</i> Крыніцы беларускай фразеалогіі. Беларуская фразеаграфія	4	2	2

Раздзел VII. Граматыка. Марфалогія			
<i>Тэма 15.</i> Граматыка як раздзел мовазнаўства	2	2	
<i>Тэма 16.</i> Словаўтварэнне як раздзел марфалогіі. Марфемная структура слова. Тыпы марфем	6	4	2
<i>Тэма 17.</i> Корань слова. Афіксоіды. Афіксы	6	2	4
<i>Тэма 18.</i> Змяненні ў марфемнай будове слова	2	2	
<i>Тэма 19.</i> Тыпы і спосабы сучаснага словаўтварэння	7	3	4
<i>Тэма 20.</i> Марфемны, словаўтваральны і этымалагічны аналіз будовы слова	3	1	2
<i>Тэма 21.</i> Марфалогія як граматычнае вучэнне аб словах і словаформах. Сістэма часцін мовы, прынцыпы іх класіфікацыі	4	2	2
<i>Тэма 22.</i> Знамянальныя, або самастойныя, часціны мовы	18	10	8
<i>Тэма 23.</i> Безасабова-прэдыкатыўныя словы. Мадальныя словы як асобая часціна мовы	4	2	2
<i>Тэма 24.</i> Службовыя часціны мовы. Гукапераймальныя словы і выклічнікі	8	4	4
Раздзел VIII. Сінтаксіс і пунктуацыя			
<i>Тэма 25.</i> Сінтаксіс як раздзел граматыкі. Словазлучэнне і яго тыпы	4	2	2
<i>Тэма 26.</i> Сказ як сінтаксічная адзінка. Просты сказ. Галоўныя і даданыя члены сказа	4	2	2
<i>Тэма 27.</i> Ускладнены сказ. Сінтаксічнае ўскладненне простага сказа	4	2	2
<i>Тэма 28.</i> Аднасастаўныя сказы і іх тыпы. Няпоўныя сказы	2	1	1
<i>Тэма 29.</i> Камунікатыўная арганізацыя простага сказа	2	1	1
<i>Тэма 30.</i> Складаны сказ	3	1	2
<i>Тэма 31.</i> Асноўныя адзінкі і структура звязнай мовы	2	1	1
<i>Тэма 32.</i> Чужая мова і асноўныя спосабы яе перадачы	2	1	1
<i>Тэма 33.</i> Пунктуацыя як сістэма знакаў прыпынку	1	1	
Разам...	134	70	64

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ

Уводзіны

Беларуская мова – нацыянальная мова беларускага народа, яе літаратурная і дыялектная разнавіднасці.

Сучасная беларуская літаратурная мова, яе вусная і пісьмовая формы.

Нормы літаратурнай мовы. Асаблівасці развіцця беларускай мовы ва ўмовах білінгвізму. Функцыянальныя стылі, узровень іх развіцця на сучасным этапе.

Паходжанне беларускай мовы, гістарычныя ўмовы яе развіцця. Беларуская мова і іншыя славянскія мовы.

Раздел I. ФАНЕТЫКА

Тэма 1. Фанетыка як раздел мовазнаўства. Сістэмы вакалізму і кансанантызму ў беларускай мове

Фанетыка, яе прадмет, задачы і змест. Гук – найменшая адзінка мовы. Паняцце фанемы і яе адрозненне ад гука. Фізіялагічны, акустычны і лінгвістычны аспекты вывучэння гукаў мовы. Моўны апарат.

Сувязь фанетыкі з іншымі раздзеламі мовазнаўства (арфаэпіяй, графікай, арфаграфіяй і інш.).

Сістэма вакалізму. Класіфікацыя галосных гукаў паводле спосабу і месца ўтварэння. Лабіялізаваныя і нелабіялізаваныя галосныя гукі. Моцная і слабая пазіцыя галосных гукаў. Аканне. Пазіцыйныя змяненні галосных. Гістарычныя чаргаванні галосных гукаў. Прыстаўныя і ўстаўныя галосныя.

Сістэма кансанантызму. Класіфікацыя зычных паводле ўдзелу голасу і шуму, спосабу ўтварэння, месца ўтварэння, цвёрдасці і мяккасці. Няпарныя глухія–звонкія, цвёрдыя–мяккія гукі. Зацвярдзелыя зычныя.

Змены і чаргаванні зычных гукаў. Асіміляцыя і дысіміляцыя. Фанетычнае падаўжэнне зычных і яго адрозненне ад марфалагічнага падваення. Пераход [в] у [ў], [л] у [ў]. Дзеканне і цеканне. Пазіцыйныя і гістарычныя чаргаванні зычных. Прыстаўныя зычныя гукі.

***Тэма 2. Склад. Тыпы складоў у беларускай мове.
Складападзел. Асаблівасці беларускага націску***

Склад. Паняцце складу, прынцыпы складападзелу. Тыпы складоў у беларускай мове.

Націск. Асаблівасці беларускага націску. Націск як сродак размежавання слоў і словаформ. Пабочны націск. Лагічны і фразавы націск.

Такт, фраза, інтанацыя.

***Тэма 3. Фанетычная транскрыпцыя.
Фанетычны аналіз слова***

Практычныя заняткі. 1. Фанетыка як раздзел мовазнаўства. 2. Асаблівасці сістэмы вакалізму беларускай мовы. 3. Асаблівасці кансанантызму беларускай мовы. 4. Складападзел. 5. Спецыфіка беларускага націску. 6. Фанетычны аналіз слова і фанетычная транскрыпцыя.

Самастойная работа. Асаблівасці беларускага націску.

Раздзел II. АРФАЭПІЯ

***Тэма 4. Арфаэпія як раздзел мовазнаўства.
Асноўныя нормы беларускага літаратурнага вымаўлення
і прычыны адхілення ад іх***

Прадмет, задачы і змест арфаэпіі. Звесткі з гісторыі беларускай арфаэпіі.

Вымаўленне націскных і ненаціскных галосных, іх спалучэнняў у словах іншамоўнага паходжання; вымаўленне зычных і спалучэнняў зычных; вымаўленне некаторых граматычных форм.

Практычныя заняткі. 1. Арфаэпія як раздзел мовазнаўства. 2. Асаблівасці вымаўлення галосных і зычных гукаў, спалучэнняў галосных і спалучэнняў зычных. 3. Прычыны адхілення ад беларускага літаратурнага вымаўлення.

Самастойная работа. Вымаўленне асобных словаформ розных часцін мовы.

Раздзел III. ГРАФІКА

Тэма 5. Графіка як раздзел мовазнаўства. Суадносіны паміж гукамі і літарамі. Графічны аналіз

Змест і задачы графікі. Беларускі алфавіт. Нялітарныя графічныя сродкі (націск, апостраф, злучок, пунктуацыйныя знакі і інш.).

Гукавы і складовы прынып беларускай графікі. Адназначныя і мнагазначныя літары. З гісторыі беларускай графікі: тры графічныя сістэмы ў гісторыі беларускага пісьменства. Кірыліца як аснова беларускай графічнай сістэмы.

Графічны аналіз.

Практычныя заняткі. 1. Графіка як раздзел мовазнаўства. 2. Суадносіны літар і гукаў. 3. Прыныпы беларускай графікі. 4. Звесткі з гісторыі беларускай графікі.

Самастойная работа. Тры графічныя сістэмы ў гісторыі беларускага пісьменства. Кітабы.

Раздзел IV. АРФАГРАФІЯ

Тэма 6. Арфаграфія як раздзел мовазнаўства. Прыныпы беларускай арфаграфіі

Прадмет, задачы і змест арфаграфіі. Раздзелы арфаграфіі.

Звесткі з гісторыі арфаграфіі. «Беларуская граматыка для школ» Б.Тарашкевіча. Рэформа беларускай арфаграфіі (1933). Удакладненні і частковыя змены беларускага правапісу (1957). Закон аб мовах. Нормы правапісу паводле рэформы 2009 г.

Правілы, заснаваныя на фанетычным прыныпе. Правілы, заснаваныя на марфалагічным прыныпе. Дыферэнцаваныя і традыцыйныя напісанні ў сучаснай беларускай мове.

Недасканаласць некаторых правілаў сучаснага беларускага правапісу.

Паняцце арфаграмы. Арфаграфічны аналіз.

Тэма 7. Ужыванне вялікай літары. Злітнае і паўзлітнае напісанне. Правапіс мяккага знака і апострафа

Практычныя заняткі. I. 1. Арфаграфія як раздзел мовазнаўства. 2. Раздзелы арфаграфіі. 3. Прынцыпы беларускай арфаграфіі. 4. Дыферэнцаваныя і традыцыйныя напісанні ў сучаснай беларускай мове.

II. 1. Напісанні паводле фанетычнага прынцыпу. 2. Напісанні паводле марфалагічнага прынцыпу. 3. Звесткі з гісторыі беларускай арфаграфіі.

III. 1. Ужыванне вялікай літары. 2. Злітнае і паўзлітнае напісанне. 3. Напісанне ўмоўных скарачэнняў. 4. Арфаграфічны аналіз.

Самастойная работа. Правапіс мяккага знака і апострафа. Ужыванне вялікай літары.

Раздзел V. ЛЕКСІКАЛОГІЯ І ЛЕКСІКАГРАФІЯ

Тэма 8. Лексікалогія як раздзел мовазнаўства. Адназначныя і мнагазначныя словы. Аманімія ў мове

Паняцце пра лексіку. Лексікалогія як раздзел мовазнаўства. Сувязь лексікалогіі з іншымі раздзеламі мовазнаўства.

Слова як лексічная адзінка мовы. Слова і паняцце. Лексічнае і граматычнае значэнне слова. Тыпы лексічных значэнняў слова паводле спосабу намінацыі. Значэнні слоў паводле іх лексічнай спалучальнасці. Лексіка-семантычныя групы слоў.

Адназначныя (монасемантычныя) і мнагазначныя (полісемантычныя) словы. Асноўныя тыпы ўзнікнення пераносных значэнняў: метафара, метанімія, сінекдаха, іх тыпы і функцыі ў мове.

Амонімы. Адрозненне аманіміі і мнагазначнасці ў слоўніках. Лексічныя амонімы. Поўная і частковая (няпоўная) аманімія. Амаформы. Амафоны. Амографы. Шляхі ўзнікнення амонімаў. Выкарыстанне аманіміі ў мове.

Тэма 9. Паранімія і паранамазія. Сінанімія. Антанімія

Паранімы і іх ужыванне ў мове. Паранамазія.

Сінонімы. Разрады сінонімаў у залежнасці ад сэнсавых і стылявых адрозненняў. Сінанімічны рад і дамінанта. Сувязь

сінаніміі з мнагазначнасцю. Шляхі ўзнікнення сінонімаў. Эўфемізмы і дысфемізмы. Моўныя/узуальныя (семантычныя, стылістычныя, семантыка-стылістычныя, абсалютныя сінонімы, ці дублеты) сінонімы і сінонімы маўлення (кантэкстуальныя, аўтарскія). Функцыі сінонімаў у мове.

Антонімы. Рознакаранёвыя і аднакаранёвыя антонімы. Антонімы і мнагазначнасць слова. Энантыясемія і яе тыпы. Стылістычнае выкарыстанне антонімаў (кантэкстуальныя антонімы, аксюмаран, антытэза).

Тэма 10. Лексіка беларускай мовы паводле паходжання. Актыўная і пасіўная лексіка

Лексіка беларускай мовы паводле паходжання. Спрадвечна беларуская лексіка: агульнаславянская, усходнеславянская і ўласна беларуская лексіка. Запозычаныя словы ў беларускай мове і іх прыкметы. Семантычнае, фанетычнае і марфалагічнае асваенне запозычаных слоў. Варварызмы, экзатызмы і іх выкарыстанне ў мове.

Актыўная і пасіўная лексіка. Змены ў слоўнікавым складзе мовы. Актыўная лексіка. Пасіўная лексіка. Устарэлыя словы (архаізмы і іх віды, гістарызмы і іх лексіка-семантычныя групы) і іх ужыванне ў мове. Неалагізмы, іх тыпы і функцыі.

Тэма 11. Лексіка беларускай мовы паводле сферы ўжывання. Стылістычная дыферэнцыяцыя беларускай лексікі

Лексіка беларускай мовы паводле сферы ўжывання. Агульнаўжывальная лексіка і лексіка абмежаванага ўжывання. Дыялектызмы і іх разнавіднасці. Спецыяльная лексіка: тэрміны і іх віды, прафесіяналізмы і іх віды. Стылістычнае выкарыстанне лексікі абмежаванага ўжытку ў мове. Жарганізмы ў мове, іх тыпы.

Стылістычная дыферэнцыяцыя беларускай лексікі. Стылістычна нейтральныя словы. Стылістычна афарбаваная лексіка: гутарковыя і кніжныя словы. Паняцце лексіка-стылістычнай парадыгмы.

Лексічны аналіз.

Тэма 12. Беларуская лексікаграфія

Прадмет і задачы лексікаграфіі. Энцыклапедычныя слоўнікі і іх тыпы. Тыпы лінгвістычных слоўнікаў (перакладныя, тлумачальныя, арфаграфічныя, арфаэпічныя, этымалагічныя, дыялектныя і інш.). Асаблівасці слоўнікавага артыкула ў лінгвістычных слоўніках (рээстравае слова і спосабы яго тлумачэння, граматычныя і стылістычныя паметы, ілюстрацыі і інш.).

З гісторыі беларускай лексікаграфіі: лексікаграфічная праца Л. Зізання, П. Бярынды, І. Насовіча, Я. Ціхінскага і інш. Лексікаграфічная праца ў 20–30-я гг.

Слоўнікі сучаснай беларускай літаратурнай мовы.

I. 1. Прадмет, задачы і змест лексікаграфіі. 2. Звесткі з гісторыі лексікаграфіі.

II. 1. Слоўнікі лінгвістычныя, іх тыпы. 2. Слоўнікі энцыклапедычныя, іх тыпы. 3. Асаблівасці структуры слоўнікавых артыкулаў.

Практычныя заняткі. I. 1. Прадмет, задачы і змест лексікалогіі. 2. Слова як лексічная адзінка мовы. 3. Адназначныя і мнагазначныя словы.

II. 1. Амонімы. 2. Паранімы.

III. 1. Сінонімы. 2. Антонімы.

IV. 1. Лексіка беларускай мовы паводле паходжання. 2. Актыўная і пасіўная лексіка.

V. 1. Лексіка беларускай мовы паводле сферы ўжывання. 2. Стылістычная дыферэнцыяцыя лексікі.

Самастойная работа. Тыпы слоўнікаў, будова слоўнікавага артыкула.

Раздзел VI. ФРАЗЕАЛОГІЯ І ФРАЗЕАГРАФІЯ

Тэма 13. Фразеалогія як раздзел мовазнаўства.

Тыпы фразеалагізмаў

Прадмет фразеалогіі. Асноўныя асаблівасці фразеалагічных адзінак (адзінае, цэласнае значэнне; устойлівасць; узнаўляльнасць; сінтаксічная непадзельнасць; экспрэсіўнасць; вобразнасць). Варыянтнасць фразеалагічных адзінак. Мнагазнач-

насць/полісемантычнасць, сінанімічнасць, аманімічнасць, антанімічнасць фразем.

Тыпы фразеалагізмаў паводле семантычнай злітнасці кампанентаў (зрашчэнні/ідыёмы, адзінствы, спалучэнні, выразы), суаднесенасці з часцінамі мовы (дзеяслоўныя, назоўнікавыя, прыметнікавыя і інш.), паводле структуры (спалучэнні, словазлучэнні, сказы).

Фразеалогія беларускай мовы паводле паходжання: спрадвечна беларускія (агульнаславянскія, агульнаўсходнеславянскія, уласна беларускія) і запазычаныя фразеалагізмы.

Стылістычныя разрады фразеалагізмаў (міжстылявыя, кніжныя, гутарковыя).

Тэма 14. Крыніцы беларускай фразеалогіі. Беларуская фразеаграфія

Крыніцы беларускай фразеалогіі. Фразеалагізмы і пераклад. Фразеалогія ў вузкім і шырокім значэнні слова. Прыказкі (прымаўкі), кампаратыўныя параўнанні. Крылатыя словы і афарызмы. Перыфраза і яе тыпы. Стылістычнае выкарыстанне фразеалогіі.

Фразеалагічны аналіз.

Прадмет і задачы фразеаграфіі. Слоўнікі ўласна фразеалагізмаў і іншыя слоўнікі ўстойлівых выказаў. Будова фразеалагічнага/фразеаграфічнага артыкула. Звесткі з гісторыі беларускай фразеаграфіі.

Практычныя заняткі. I. 1. Прадмет і задачы фразеалогіі. 2. Варыянтнасць фразеалагічных адзінак. 3. Тыпы фразеалагізмаў паводле семантычнай злітнасці кампанентаў.

II. 1. Фразеалогія беларускай мовы паводле паходжання. 2. Стылістычныя разрады фразем. 3. Фразеалагічны аналіз.

III. 1. Прадмет, задачы і змест фразеаграфіі. 2. Фразеалагічныя тыпы слоўнікаў. 3. Будова фразеалагічнага артыкула.

Самастойная работа. Тыпы фразеаграфічных даведнікаў у адпаведнасці з прадметам апісання: фраземай, прыказкай, афарызмам.

Раздзел VII. ГРАМАТЫКА. МАРФАЛОГІЯ

Тэма 15. Граматыка як раздзел мовазнаўства

Прадмет, задачы і змест граматыкі. Марфалогія і сінтаксіс як састаўныя часткі граматыкі.

Тэма 16. Словаўтварэнне як раздзел марфалогіі. Марфемная структура слова. Тыпы марфем

Прадмет, задачы і змест словаўтварэння. Марфеміка і дэрывацыя як састаўныя часткі словаўтварэння.

Марфемная структура слова. Тыпы марфем у залежнасці ад ролі ў слове, ад месца ў складзе слова, у залежнасці ад значэння, ад частотнасці ўжывання. Аснова слова і яе тыпы: невытворная і вытворная; суплетыўныя асновы. Канчатак і яго роля ў слове. Нулявыя канчаткі. Нулявыя марфемы.

Тэма 17. Корань слова. Афіксоіды. Афіксы

Корань слова. Варыянты (фанетычныя разнавіднасці) караня. Свабодныя і звязаныя карані. Афіксоіды (прэфіксоіды, суфіксоіды).

Афіксы. Прыстаўка (прэфікс) і суфікс. Варыянты прыставак і суфіксаў. Словаўтваральныя і формаўтваральныя прыстаўкі і суфіксы. Сінкрэтычныя марфемы. Постфікс. Інтэрфікс. Конфікс. Уніфікс.

Тэма 18. Змяненні ў марфемнай будове слова

Аманімія і мнагазначнасць марфем, іх семантычнае і функцыянальнае адрозненне. Сінанімія і варыянтнасць марфем. Антанімія марфем.

Змяненні ў марфемнай будове слова: апрошчанне, перараскладанне, ускладненне, дэкарэляцыя і інш. Прычыны змянення будовы слова.

Тэма 19. Тыпы і спосабы сучаснага словаўтварэння

Тыпы і спосабы сучаснага словаўтварэння. Марфалагічна-сінтаксічнае і семантычнае ўтварэнне новых слоў. Складанне і яго віды. Усячэнне.

Тэма 20. Марфемны, словаўтваральны і этымалагічны аналіз будовы слова

Практычныя заняткі. I. 1. Прадмет, задачы і змест словаўтварэння. 2. Паняцце марфемікі і дэрывацыі.

II. 1. Марфалагічная структура слова. 2. Тыпы марфем. 3. Аснова слова і яе тыпы. 4. Канчатак і яго роля ў слове. 5. Нулявыя марфемы.

III. 1. Корань слова і яго варыянты. 2. Свабодныя і звязаныя карані.

IV. 1. Паняцце афіксаў. 2. Прыстаўка і суфікс, іх варыянты і функцыя ў слове. 3. Сінкрэтычныя марфемы. 4. Іншыя віды марфем (постфікс, уніфікс і інш.). 5. Аналіз прычын змянення структуры слова.

V. 1. Змяненні ў марфалагічнай структуры слова. 2. Апрошчэнне, перараскладанне і інш. 3. Аналіз прычын змянення структуры слова.

VI. 1. Паняцце словаўтварэння. 2. Тыпы і спосабы словаўтварэння.

VII. 1. Марфемны аналіз будовы слова. 2. Словаўтваральны аналіз структуры слова. 3. Этымалагічны аналіз будовы слова.

Самастойная работа. Тыпы марфем.

Тэма 21. Марфалогія як граматычнае вучэнне аб словах і словаформах. Сістэма часцін мовы, прынцыпы іх класіфікацыі

Марфалогія, яе прадмет, задачы і змест. Сувязь марфалогіі з іншымі раздзеламі мовазнаўства. Граматычная катэгорыя, граматычныя значэнні і формы. Паняцце словаформы. Парадыгма як сукупнасць граматычных форм слова. Спосабы і сродкі выражэння граматычных катэгорый і значэнняў.

Часціны мовы. Часціны мовы як лексіка-граматычныя класы слоў. Прынцыпы класіфікацыі часцін мовы. Сістэма часцін

мовы. Агульная характарыстыка знамянальных (самастойных) і незнамянальных (службовых) часцін мовы. Месца мадальных слоў, звязкі, выклічніка ў сістэме часцін мовы.

Тэма 22. Знамянальныя, або самастойныя, часціны мовы

Назоўнік. Назоўнік як часціна мовы. Лексіка-граматычныя разрады назоўнікаў: назоўнікі канкрэтныя і абстрактныя, уласныя і агульныя, адушаўленыя і неадушаўленыя, асабовыя і неасабовыя, зборныя, адзінкавыя, рэчыўныя і іх граматычныя асаблівасці.

Граматычныя катэгорыі назоўнікаў. Катэгорыя роду назоўнікаў (мужчынскі, жаночы, ніякі, агульны род; вызначэнне роду назоўнікаў марфалагічным, сінтаксічным, семантычным спосабамі; род нескланяльных назоўнікаў іншамоўнага паходжання; род нескланяльных складанаскарочаных назоўнікаў; несупадзенне роду некаторых назоўнікаў у беларускай і рускай мовах).

Катэгорыя ліку назоўнікаў і яе граматычнае выражэнне. Адзіночналікавыя і множналікавыя назоўнікі. Рэшткі парнага ліку ў сучаснай беларускай мове.

Катэгорыя склону назоўнікаў. Асноўныя значэнні склонаў. Формы клічнага склону.

Сістэма скланення назоўнікаў. Тыпы скланення назоўнікаў. Асаблівасці склонавых канчаткаў назоўнікаў першага скланення. Назоўнікі другога скланення і іх канчаткі. Трэцяе скланенне назоўнікаў. Канчаткі рознаскланяльных назоўнікаў. Скланенне назоўнікаў у множным ліку. Асаблівасці скланення ўласных назоўнікаў. Нескланяльныя назоўнікі.

Формы назоўнікаў з суфіксамі ацэнкі. Пераход іншых часцін мовы ў назоўнікі (субстантывацыя).

Марфалагічны аналіз назоўнікаў.

Прыметнік. Прыметнік як часціна мовы. Лексіка-граматычныя разрады прыметнікаў: якасныя, адносныя, прыналежныя (уласнапрыналежныя і агульнапрыналежныя), пераходныя/прамежкавыя разрады прыметнікаў (адносна-прыналежныя, адносна-якасныя і прыналежна-адносныя).

Поўныя, кароткія і ўсечаныя формы прыметнікаў.

Скланенне прыметнікаў. Асаблівасці скланення прыметнікаў жаночага, мужчынскага і ніякага роду. Канчаткі прыметнікаў

у множным ліку. Асаблівасці скланення прыналежащих прыметнікаў.

Ступені параўнання якасных прыметнікаў. Простыя (сінтэтычныя) і складаныя (аналітычныя) формы вышэйшай і найвышэйшай ступені параўнання. Суплетыўная форма вышэйшай ступені параўнання. Элятыўнае значэнне формы найвышэйшай ступені параўнання.

Формы прыметнікаў са значэннем ацэнкі і меры якасці (павелічальна-ўзмацняльныя, памяншальна-ласкальныя, непаўнаты і павышанай меры якасці), іх утварэнне і ўжыванне.

Пераход дзеепрыметнікаў у прыметнікі (ад'ектывацыя).

Марфалагічны аналіз прыметнікаў.

Лічэбнік. Лічэбнік як часціна мовы. Разрады лічэбнікаў: колькасныя (уласна-колькасныя, зборныя, дробавыя) і парадкавыя лічэбнікі, іх характарыстыка. Простыя, складаныя і саптаўныя лічэбнікі. Сінтаксічная сувязь лічэбнікаў з назоўнікамі. Асаблівасці скланення лічэбнікаў. Пераход лічэбнікаў у іншыя часціны мовы. Няпэўна-колькасныя словы.

Марфалагічны аналіз лічэбнікаў.

Займеннік. Агульная характарыстыка займенніка як часціны мовы. Разрады займеннікаў (асабовыя, зваротныя, прыналежацьныя, указальныя, азначальныя, пыталныя, адносныя, адмоўныя, няпэўныя), іх лексіка-граматычная характарыстыка і скланенне. Групы займеннікаў паводле суаднесенасці з іншымі часцінамі мовы (абагульнена-прадметныя, абагульнена-якасныя, абагульнена-колькасныя). Ужыванне іншых часцін мовы ў ролі займенніка (пранаміналізацыя).

Марфалагічны аналіз займеннікаў.

Дзеяслоў. Дзеяслоў як часціна мовы. Спрагальныя і неспрагальныя формы. Інфінітыў (незначальная форма дзеяслова), яго граматычныя катэгорыі і сінтаксічная роля. Асновы дзеяслова.

Пераходныя і непераходныя дзеясловы. Зваротныя дзеясловы (уласна-зваротныя, узаемна-зваротныя, агульназваротныя, ускосна-зваротныя, якасна-зваротныя), іх значэнне і ўтварэнне. Зваротныя дзеясловы, якія ўжываюцца толькі з –ся (*reflexiva tantum*).

Катэгорыя стану дзеясловаў. Пытанне пра станы дзеясловаў у лінгвістычнай літаратуры. Дзеясловы незалежнага і залежнага стану. Творны дзейнага прадмета (творны суб'екта) і творны сродку дзеяння пры дзеясловах залежнага стану. Аднастанавыя дзеясловы.

Катэгорыя трывання. Дзеясловы закончанага і незакончанага трывання. Утварэнне суадносных пар трывання. Ступеннае ўтварэнне трывання. Аднатрывальныя і двухтрывальныя дзеясловы. Катэгорыя трывання ў дзеясловах руху. Спосабы дзеяслоўнага дзеяння.

Катэгорыя ладу. Паняцце катэгорыі ладу. Абвесны лад. Загадны лад, яго ўтварэнне і значэнне. Умоўны лад, утварэнне і значэнне. Узаемазамяняльнасць форм ладу (ужыванне форм загаднага і ўмоўнага ладу са значэннем іншых ладоў, ужыванне інфінітыва з пабуджальным значэннем і інш.).

Катэгорыя часу. Значэнне форм часу. Абсалютны і адносны час. Цяперашні час і яго значэнне. Будучы час, формы будучага часу і іх значэнне. Прошлы час. Значэнні прошлага часу. Простая і складаная формы прошлага часу. Узаемазамяняльнасць форм часу (ужыванне цяперашняга часу са значэннем іншых часоў, ужыванне будучага часу са значэннем іншых часоў і г.д.).

Катэгорыя асобы. Асабовыя і безасабовыя дзеясловы. Формы асобы, іх значэнне і ўжыванне. Безасабовыя дзеясловы, іх семантычныя і граматычныя асаблівасці.

Спражэнне дзеясловаў. Канчаткі першага і другога спражэння дзеясловаў; вызначэнне спражэння па інфінітыве. Рознаспрагальныя дзеясловы.

Марфалагічны аналіз інфінітыва і асабовых форм дзеяслова.

Дзеепрыметнік. Дзеяслоўныя прыкметы дзеепрыметніка (катэгорыі стану, трывання, часу; дзеяслоўнае кіраванне назоўнікамі; утварэнне дзеепрыметніка ад дзеяслоўных асноў). Адзінкі прыметніка (катэгорыі роду, ліку, склону; сінтаксічныя функцыі). Поўная і кароткая форма дзеепрыметнікаў і іх сінтаксічная роля.

Утварэнне дзеепрыметнікаў незалежнага і залежнага стану.

Ужыванне дзеепрыметнікаў. Пераход дзеепрыметнікаў у прыметнікі. Неўласцівыя беларускай мове дзеепрыметныя формы і іх замена пры перакладзе.

Марфалагічны аналіз дзеепрыметнікаў.

Дзеепрыслоўе. Дзеяслоўныя прыкметы дзеепрыслоўя (катэгорыі трывання, стану; зваротная форма; дзеяслоўнае кіраванне назоўнікамі; утварэнне дзеепрыслоўяў ад дзеяслоўных асноў). Прыкметы прыслоўя (нязменнасць, прымыканне да дзеяслова, сінтаксічныя функцыі). Адноснае абазначэнне часу дзеепрыслоўямі.

Утварэнне дзеепрыслоўяў незакончанага і закончанага трывання.

Ужыванне дзеепрыслоўяў.

Марфалагічны аналіз дзеепрыслоўяў.

Прыслоўе. Марфалагічныя прыкметы і сінтаксічная роля прыслоўяў. Разрады прыслоўяў паводле значэння: азначальныя/уласна характарызуючыя (якасныя, колькасныя, спосабу дзеяння) і акалічнасныя (прыслоўі месца, часу, прычыны, мэты). Ступені параўнання якасных прыслоўяў. Формы прыслоўяў са значэннем ацэнкі і меры якасці.

Пераход іншых часцін мовы ў прыслоўі (адвербіялізацыя).

Марфалагічны аналіз прыслоўяў.

Тэма 23. Безасабова-прэдыкатыўныя словы.

Мадальныя словы як асобая часціна мовы

Безасабова-прэдыкатыўныя словы (катэгорыя стану). Агульная характарыстыка безасабова-прэдыкатыўных слоў (семантыка, ужыванне і ўтварэнне). Размежаванне безасабова-прэдыкатыўных слоў і аманімічных з імі прыслоўяў і кароткіх прыметнікаў.

Марфалагічны аналіз.

Мадальныя словы. Мадальнасць і сродкі яе выражэння. Характарыстыка мадальных слоў і іх семантычныя разрады. Суадноснасць мадальных слоў з іншымі часцінамі мовы.

Марфалагічны аналіз.

Практычныя заняткі. I. 1. Асаблівасці скланення назоўнікаў I, II і III скланення. 2. Рознаскланяльныя назоўнікі. 3. Скланенне ўласных назоўнікаў. 4. Марфалагічны аналіз назоўніка.

II. 1. Асаблівасці скланення прыметнікаў розных разрадаў. 2. Ступені параўнання якасных прыметнікаў. 3. Поўная і кароткая формы прыметніка. 4. Марфалагічны аналіз прыметніка.

III. 1. Скланенне лічэбнікаў. 2. Марфалагічны аналіз лічэбніка. 3. Разрады і скланенне займеннікаў. 4. Марфалагічны аналіз займенніка.

IV. 1. Дзеяслоў як часціна мовы. 2. Катэгорыі дзеяслова. 3. Марфалагічны аналіз дзеяслова.

V. 1. Дзеепрыметнік і дзеепрыслоўе як спецыфічныя дзеяслоўныя формы. 2. Утварэнне і ўжыванне дзеепрыметніка.

3. Утварэнне і ўжыванне дзеепрыслоўя. 4. Марфалагічны аналіз дзеяслоўных форм.

VI. 1. Прыслоўе як часціна мовы. 2. Разрады прыслоўяў. 3. Ступені параўнання якасных прыслоўяў. 4. Формы ацэнкі прыслоўяў. 5. Марфалагічны аналіз. 6. Агульная характарыстыка безасабова-прэдыкатыўных слоў.

VII. 1. Марфалагічны аналіз службовых часцін мовы: а) прыназоўніка; б) злучніка; в) часціцы; г) звязкі. 2. Марфалагічны аналіз мадальных слоў. 3. Марфалагічны аналіз выклічніка і гукапераймальных слоў.

Самастойная работа. 1. Сістэма часцін мовы, прынцыпы іх класіфікацыі. 2. Мадальныя словы як асобая часціна мовы. Паняцце звязкі як часціны мовы.

Тэма 24. Службовыя часціны мовы. Гукапераймальныя словы і выклічнікі

Прыназоўнік. Прыназоўнік як службовая часціна мовы. Невытворныя і вытворныя прыназоўнікі. Простыя, складаныя і састаўныя прыназоўнікі. Асаблівасці ўжывання прыназоўнікаў са склонамі. Асноўныя значэнні прыназоўнікаў.

Сінаніміка прыназоўнікаў.

Марфалагічны аналіз.

Злучнік. Злучнік як часціна мовы. Злучальныя (спалучальныя, супастаўляльныя, размеркавальныя, далучальныя і паясняльныя) злучнікі. Падпарадкавальныя (часавыя, прычынныя, мэтавыя, умоўныя, параўнальныя, уступальныя, тлумачальныя, выніковыя) злучнікі. Семантычныя і асемантычныя злучнікі. Класіфікацыя злучнікаў паводле іх паходжання, структуры і спосабу ўжывання. Адрозненне злучнікаў ад займеннікаў і прыслоўяў – адносных слоў.

Марфалагічны аналіз.

Часціца. Часціца як часціна мовы. Класіфікацыя часціц: а) паводле марфалагічнага складу (простыя, састаўныя); б) паводле паходжання (невытворныя і вытворныя); в) паводле значэння (часціцы, якія выражаюць дадатковыя сэнсавыя адценні; мадальныя і мадальна-валявыя часціцы); г) паводле функцыі (словаўтваральныя і формаўтваральныя часціцы).

Марфалагічны аналіз.

Выклічнік. Агульная характарыстыка выклічнікаў: а) паводле значэння (эмацыянальныя, волевыяўленчыя, моўнага этыкету); б) паводле паходжання (вытворныя і невытворныя). Полісемантычнасць невытворных эмацыянальных выклічнікаў.

Марфалагічны аналіз.

Гукапераймальныя словы. Значэнне і ўжыванне гукапераймальных слоў, іх адрозненне ад выклічнікаў. Агульнамоўныя і індывідуальна-аўтарскія гукаперайманні.

Марфалагічны аналіз.

Самастойная работа. Правапіс службовых часцін мовы.

Раздзел VIII. СІНТАКСІС І ПУНКТУАЦЫЯ

Тэма 25. Сінтаксіс як раздзел граматыкі.

Словазлучэнне і яго тыпы

Сінтаксіс як раздзел граматыкі, яго змест і задачы. Сувязь сінтаксісу з іншымі раздзеламі мовазнаўства. Сказ і словазлучэнне як асноўныя аб'екты сінтаксісу. Граматычныя сродкі сінтаксісу.

Словазлучэнне. Словазлучэнне як сэнсава-граматычнае аб'яднанне паўназначных слоў. Свабодныя і сінтаксічна непадзельныя словазлучэнні. Класіфікацыя словазлучэнняў: а) паводле граматычнага выражэння галоўнага слова (іменныя, дзеяслоўныя, прыслоўныя); б) паводле сэнсавых адносін кампанентаў (аб'ектныя, азначальныя, акалічнасныя); в) паводле структуры (простыя і складаныя).

Віды сінтаксічнай сувязі слоў у словазлучэннях: поўнае і няпоўнае даласаванне, кіраванне і яго тыпы (прыдзеяслоўнае, прыйменнае, прыадвербіяльнае; прыназоўнікавае і беспрыназоўнікавае; слабае і моцнае), прымыканне.

Спецыфіка беларускага кіравання.

Сінтаксічны аналіз словазлучэння.

Тэма 26. Сказ як сінтаксічная адзінка.

Просты сказ. Галоўныя і даданыя члены сказа

Сказ як сінтаксічная адзінка. Асноўныя адзнакі сказа: прэдыкатыўнасць, мадальнасць, сэнсавая і інтанацыйная заверша-

насць, граматычная аформленасць. Адрозненне сказа ад словазлучэння і слова.

Тыпы сказаў паводле: а) мэты выказвання (апавядальныя, пыталыныя і пабуджальныя); б) адносін да рэчаіснасці (сцвярджальныя і адмоўныя); в) эмацыянальнай афарбоўкі (клічныя і няклічныя); г) наяўнасці галоўных членаў сказа (двухсастаўныя і аднасастаўныя); д) наяўнасці даданых членаў сказа (развітыя і неразвітыя). Поўныя і няпоўныя сказы. Эліптычныя сказы. Словы-сказы. Тыпы сказаў паводле структуры (простыя і складаныя).

Просты сказ. Двухсастаўны сказ. Граматычная аснова двухсастаўнага сказа. Галоўныя і даданыя члены сказа.

Дзейнік і спосабы яго выражэння. Выказнік і яго тыпы. Звязкі, іх тыпы ў дзеяслоўным і іменным выказніку. Размежаванне дзейніка і выказніка, выражаных назоўнікамі назоўнага склону, інфінітывам. Каардынацыя дзейніка і выказніка ў ліку і родзе.

Дапаўненне і яго віды (прамае, ускоснае прыйменнае, прыдзеяслоўнае, прыадвербіяльнае).

Азначэнне, яго віды (дапасаванае і недапасаванае) і граматычнае выражэнне. Прыдатак як асобны тып дапасаванага азначэння. Значэнні прыдатка. Адзіночны і развіты/разгорнуты прыдатак. Адрозненне прыдатка і адзіночнага паясняльнага назоўніка.

Акалічнасць. Віды акалічнасцей (месца, часу, прычыны і інш.) і спосабы іх выражэння.

Размежаванне даданых членаў сказа. Марфалагізаваныя і немарфалагізаваныя члены сказа.

Тэма 27. Ускладнены сказ.

Сінтаксічнае ўскладненне простага сказа

Ускладнены сказ. Сінтаксічнае ўскладненне простага сказа.

Сказы з параўнальнымі зваротамі. Спосабы выражэння параўнальных зваротаў. Адрозненне параўнальных зваротаў ад даданых параўнальных частак складаназалежнага сказа.

Сказы з аднароднымі членамі. Граматычнае выражэнне аднародных членаў сказа. Злучнікавая і бяззлучнікавая сувязь аднародных членаў сказа. Аднародныя і неаднародныя азначэнні, іх адрозненне. Абагульняльныя словы пры аднародных членах сказа. Знакі прыпынку пры аднародных членах сказа.

Сказы з адасобленымі членамі. Адасобленыя дапасаваныя і недапасаваныя азначэнні. Адасобленыя дапаўненні. Адасобленыя акалічнасці. Адасабленне ўдакладняльных членаў сказа.

Пабочныя словы, словазлучэнні і сказы, іх значэнне і функцыі ў сказе. Падабенства і адрозненне пабочных і ўстаўных канструкцый. Знакі прыпынку пры пабочных і ўстаўных канструкцыях.

Паняцце зваротка. Спосабы выражэння зваротка і яго месца ў сказе. Інтанацыйнае выдзяленне зваротка і знакі прыпынку пры ім. Адрозненне звароткаў ад вакатыўных сказаў.

Тэма 28. Аднасастаўныя сказы і іх тыпы. Няпоўныя сказы

Аднасастаўныя сказы, іх структура і тыпы (пэўна-асабовыя, няпэўна-асабовыя, абагульнена-асабовыя, безасабовыя, інфінітыўныя і намінатыўныя сказы). Вакатыўныя сказы. Назоўны ўяўлення. Адрозненне гэтых канструкцый ад намінатыўных сказаў і зваротка.

Няпоўныя сказы і іх тыпы (рэплікі дыялога, часткі складаных сказаў, кантэкстуальныя і сітуацыйныя сказы). Эліптычныя сказы і іх адрозненне ад намінатыўных і няпэўна-асабовых сказаў.

Тэма 29. Камунікатыўная арганізацыя простага сказа

Камунікатыўная арганізацыя простага сказа. Актуальнае члененне сказа. Паняцце тэмы і рэмы.

Парадак слоў у сказе і яго функцыі (граматычная, камунікатыўная, стылістычная).

Сінтаксічны аналіз простага сказа.

Тэма 30. Складаны сказ

Складаны сказ. Структура складанага сказа, адрозненне яго ад простага сказа. Сродкі сувязі частак у складаным сказе. Тыпы складаных сказаў: злучнікавыя (складаназлучаныя, складаназалежныя) і бяззлучнікавыя; складаныя сказы з рознымі відамі сувязі. Пераходныя выпадкі паміж злучэннем і падпарадкаваннем у складаным сказе.

Складаназлучаны сказ. Агульная характарыстыка складаназлучанага сказа. Сувязь частак у складаназлучаным сказе пры дапамозе злучнікаў (спалучальных, супраціўных, размеркавальных і далучальных). Выражэнне розных сэнсавых адносін паміж часткамі складаназлучанага сказа. Аднатыпныя і разнаатыпныя часткі ў складаназлучаным сказе.

Складаназалежны сказ. Паняцце складаназалежнага сказа. Сродкі сувязі даданай часткі з галоўнай (злучнікі, злучальныя словы і інш.). Роля ўказальных слоў (займеннікаў і прыслоўяў) у галоўнай частцы. Размежаванне злучнікаў і злучальных слоў.

Тыпы даданых частак складаназалежных сказаў: дзейнікавыя, выказнікавыя, дапаўняльныя, азначальныя, акалічнасныя і інш.

Складаназалежныя сказы з некалькімі даданымі. Сузалежнае і паслядоўнае падпарадкаванне. Віды сузалежнага падпарадкавання (аднароднае і неаднароднае). Змешанае падпарадкаванне. Знакі прыпынку ў складаназалежных сказах з некалькімі даданымі.

Бяззлучнікавы складаны сказ. Агульная характарыстыка складанага сказа. Сродкі сувязі частак беззлучніковых сказаў. Аднаатыпныя і разнаатыпныя часткі ў беззлучніковых сказах. Знакі прыпынку паміж часткамі беззлучніковых сказаў.

Складаны сказ з рознымі відамі сувязі як сказ кантамінаванай структуры. Разнавіднасці складаных сказаў з рознымі відамі сувязі. Сродкі сувязі частак і знакі прыпынку ў складаных сказах з рознымі відамі сувязі.

Сінтаксічны аналіз складанага сказа.

Тэма 31. Асноўныя адзінкі і структура звязнай мовы

Асноўныя адзінкі і структура звязнай мовы.

Перыяд, яго структура і сродкі сувязі частак. Знакі прыпынку ў перыядзе.

Складанае сінтаксічнае цэлае (ССЦ), або звышфразовае адзінства (ЗА), як адна з форм звязнай мовы. Сувязь сказаў (паслядоўная, кампазіцыйная і эмацыянальная).

Аналіз складаных форм звязнай мовы.

Тэма 32. Чужая мова і асноўныя спосабы яе перадачы

Чужая мова/чужаслоўе. Паняцце чужой мовы. Простая, няўласна-простая і ўскосная мова як асноўныя спосабы перадачы чужой мовы. Сказ з простаю мовай як двухчленная канструкцыя. Структура аўтарскага сказа і чужой мовы і сродкі іх сувязі. Разнавіднасці простаю мовы (маналог, дыялог, палілог; уключаная простая мова). Няўласна-простая мова як адначленная канструкцыя, яе сінтаксічная і стылістычная роля.

Цытаты, іх афармленне і функцыі.

Аналіз сказа з чужой мовай.

Тэма 33. Пунктуацыя як сістэма знакаў прыпынку

Пунктуацыя як сістэма знакаў прыпынку. Сувязь пунктуацыі з сінтаксісам. Віды знакаў прыпынку: раздзяляльныя і выдзяляльныя. Спалучэнне знакаў прыпынку і «паглыннанне» адных знакаў другімі.

Нарматыўныя знакі прыпынку. Варыянтныя і факультатыўныя знакі прыпынку. Аўтарскія знакі прыпынку.

Агляд асноўных правілаў пунктуацыі.

Паняцце пунктаграмы. Пунктуацыйны аналіз.

Практычныя заняткі. I. 1. Словазлучэнне як сэнсава-граматычнае аб'яднанне паўназначных слоў. 2. Класіфікацыя словазлучэнняў. 3. Віды сінтаксічнай сувязі ў словазлучэнні. 4. Сінтаксічны аналіз словазлучэння.

II. 1. Сказ як сінтаксічная адзінка. 2. Тыпы сказаў.

III. 1. Просты сказ. 2. Граматычная аснова сказа: дзейнік і выказнік, спосабы іх выражэння і сувязь.

IV. 1. Даданыя члены сказа і іх тыпы. 2. Размежаванне дадзеных членаў сказа. 3. Марфалагізаваныя і немарфалагізаваныя члены сказа.

V–VI. 1. Ускладнены сказ. 2. Сказы з параўнальнымі зваротамі. 3. Сказы з аднароднымі членамі сказа. 4. Сказы з адасобленымі членамі сказа. 5. Пабочныя словы, словазлучэнні і сказы. 6. Сказы са звароткамі.

VII. 1. Аднасастаўныя сказы, іх структура і тыпы. 2. Адрозненне вакатыўных сказаў, назоўнага ўяўлення і зваротка ад сказаў аднасастаўных.

VIII. 1. Няпоўныя сказы і іх тыпы. 2. Камунікатыўная арганізацыя простага сказа. 3. Сінтаксічны аналіз простага сказа.

IX. 1. Складаны сказ, яго структура і сродкі сувязі частак. 2. Складаназлучаны сказ, сродкі сувязі і разнастайнасць сэнсавых адносін паміж часткамі.

X. 1. Складаназалежны сказ, сродкі сувязі частак. 2. Размежаванне злучнікаў і злучальных слоў. 3. Тыпы дадзеных частак. 4. Бяззлучнікавы складаны сказ.

XI. 1. Складаны сказ з рознымі відамі сувязі. 2. Сінтаксічны аналіз розных тыпаў сказа.

XII. 1. Асноўныя адзінкі і структура звязнай мовы: перыяд, ССЦ, абзац. 2. Аналіз складаных форм звязнай мовы. 3. Пяняцце чужой мовы. 4. Аналіз тэксту з чужой мовай.

Самастойная работа. Пунктуацыйнае афармленне розных сінтаксічных адзінак.

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА

Літаратура

Асноўная

1. *Беларуская* граматыка : у 2 ч. / АН БССР, Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа / пад рэд. М. В. Бірылы, П. П. Шубы. – Мінск : Навука і тэхніка, 1985. – Ч. 1. – 431 с. ; 1986. – Ч. 2. – 326 с.
2. *Беларуская* мова : цяжкія пытанні фанетыкі, арфаграфіі, граматыкі / А. І. Падлужны, Л. Ц. Выгонная, Г. К. Усціновіч [і інш.] ; пад рэд. А. І. Падлужнага. – Мінск : Нар. асвета, 1987. – 144 с.
3. *Бурак, Л. І.* Пунктуацыя беларускай мовы / Л. І. Бурак. – Мінск : БДУ, 1982. – 206 с.
4. *Бурак, Л. І.* Сучасная беларуская мова : Сінтаксіс. Пунктуацыя / Л.І.Бурак. – Мінск : Універсітэцкае, 1987. – 320 с.
5. *Камароўскі, Я. М.* Сучасная беларуская мова : Фанетыка і фаналогія. Арфаэпія. Графіка. Арфаграфія / Я. М. Камароўскі, Л. І. Сямешка. – Мінск : Універсітэцкае, 1985. – 175 с.
6. *Кечык, С. Я.* Моўны разбор у ВНУ і ў школе : Схемы, узоры, заданні : вучэб. дапам. для пед. ін-таў / С. Я. Кечык, В. І. Рагаўцоў. – Мінск : Выш. шк., 1988. – 127 с.
7. *Клюсаў, Г. Н.* Сучасная беларуская пунктуацыя / Г. Н. Клюсаў, А. Л. Юрэвіч. – 2-е выд. – Мінск : Выш. шк., 1972. – 280 с.
8. *Крывіцкі, А. А.* Практыкум па фанетыцы беларускай мовы [для ВНУ] / А. А. Крывіцкі, А. І. Падлужны. – Мінск : Выш. шк., 1989. – 219 с.
9. *Лексікалогія* сучаснай беларускай літаратурнай мовы / АН Беларусі, Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа ; А. Я. Баханькоў, В. П. Лемцюгова, Г. Ф. Вештарт [і інш.] ; пад рэд. А. Я. Баханькова. – Мінск : Навука і тэхніка, 1994. – 463 с.
10. *Лепешаў, І. Я.* Фразеалогія сучаснай беларускай мовы : вучэб. дапам. для студэнтаў філал. фак. ВНУ / І. Я. Лепешаў. – Мінск : Выш. шк., 1998. – 270 с.
11. *Наркевіч, А. І.* Практычны курс сучаснай беларускай мовы : вучэб. дапам. для студэнтаў філал. фак. ВНУ па спец. 02.14 «Журналістыка» / А. І. Наркевіч. – Мінск : Універсітэцкае, 1992. – 320 с.
12. *Рамза, Т. Р.* Сінтаксіс : Практычны курс / Т. Р. Рамза. – Мінск : БДУ, 2008. – 157 с.

13. *Рамза, Т. Р.* Сінтаксіс : Тэарэтычны курс / Т. Р. Рамза. – Мінск : БДУ, 2006. – 214 с.

14. *Сучасная беларуская літаратурная мова : Уводзіны. Лексікалогія. Фразеалогія. Фразеаграфія. Фанетыка. Арфаэпія. Графіка. Арфаграфія* : вучэб. дапам. для студэнтаў філал. фак. выш. навуч. устаноў / М.Ц.Кавалёва, А. К. Юрэвіч, Ф. М. Янкоўскі [і інш.]. – 3-е выд., дапрац. і дап. – Мінск : Выш. шк., 1993. – 206 с.

15. *Сучасная беларуская літаратурная мова : Марфалогія : дапаможнік для студэнтаў філал. фак. ВНУ* / Н. В. Гаўрош, М. Ц. Кавалёва, Н. М. Нямковіч ; пад агул. рэд. М. С. Яўневіча. – Мінск : Скакун, 1997. – 287 с.

16. *Сучасная беларуская літаратурная мова : Практычныя заняткі* / Л. І. Бурак, В. П. Красней, У. М. Лазоўская. – Мінск : Універсітэцкае, 1989. – 335 с.

17. *Сямешка, Л. І.* Курс беларускай мовы : падручнік / Л. І. Сямешка, І. Р. Шкраба, З. І. Бадзевіч. – Мінск : Універсітэцкае, 1996. – 654 с.

18. *Шакун, Л. М.* Словаўтварэнне / Л. М. Шакун. – Мінск : Выш. шк., 1978. – 128 с.

19. *Шуба, П. П.* Сучасная беларуская мова : Марфалогія. Марфалогія : вучэб. дапам. для філал. фак. ун-таў. / П. П. Шуба. – Мінск : Універсітэцкае, 1987. – 334 с.

20. *Янкоўскі, Ф. М.* Сучасная беларуская мова / Ф. М. Янкоўскі. – Мінск : Выш. шк., 1984. – 176 с.

21. *Янкоўскі, Ф. М.* Беларуская фразеалогія / Ф. М. Янкоўскі. – Мінск : Нар. асвета, 1981. – 79 с.

22. *Яўневіч, М. С.* Сінтаксіс сучаснай беларускай мовы / М. С. Яўневіч, П. У. Сцяцко. – Мінск : Аверсэв, 2006. – 286 с.

Дадатковая

1. *Анічэнка, У. В.* Мовы ўсходніх славян : вучэб. дапам. для філал. фак. ВНУ / У. В. Анічэнка. – Мінск : Універсітэцкае, 1989. – 318 с.

2. *Анічэнка, У. В.* Марфалогія ўсходнеславянскіх моў : Назоўнік. Дзеяслоў. Прыслоўе : дапаможнік па курсе параўн. граматыкі ўсходнеславянскіх моў / У. В. Анічэнка. – Мінск : Выш. шк., 1973. – 127 с.

3. *Булахаў, М. Г.* Прыметнік у беларускай мове / М. Г. Булахаў. – Мінск : Навука і тэхніка, 1964. – 199 с.

4. *Выгонная, Л. Ц.* Інтанацыя. Націск. Арфаэпія / АН Беларусі, Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа / Л. Ц. Выгонная. – Мінск : Навука і тэхніка, 1991. – 115 с.

5. *Гаўрош, Н. В.* Намінатыўныя сказы ў сучаснай беларускай мове / Н. В. Гаўрош. – Мінск : Выш. шк., 1975. – 95 с.

6. *Жыдовіч, М. А.* Назоўнік у беларускай мове : у 2 ч. / М. А. Жыдовіч. – Мінск : Выд-ва БДУ, 1969.

7. *Кечык, С. Я.* Дзеепрыслоўе ў беларускай мове : вучэб. дапам. для філал. фак. пед. ін-таў / С. Я. Кечык. – Мінск : Выш. шк., 1985. – 88 с.

8. *Клышка, А. К.* Пра лямант «уючых» і «лямантуючых» / А. К. Клышка // *Полымя*. – 1964. – № 7. – С. 162–170.

9. *Крывіцкі, А. А.* Фанетыка беларускай мовы : вучэб. дапам. для філфакаў ВНУ / А. А. Крывіцкі, А. І. Падлужны. – Мінск : Выш. шк., 1984. – 269 с.

10. *Лепешаў, І. Я.* Практыкум па беларускай мове / І. Я. Лепешаў, Г. М. Малажай, К. М. Панюціч. – Мінск : Універсітэцкае, 2001. – 319 с.

11. *Малажай, Г. М.* Сучасная беларуская мова : Слова. Перыфраза. Фразеалагізм / Г. М. Малажай. – Мінск : Выш. шк., 1992. – 290 с.

12. *Малажай, Г. М.* Лабараторныя працы па сучаснай беларускай мове : вучэб. дапам. для студэнтаў філал. спецыяльнасцей ВНУ / Г. М. Малажай, Т. М. Кананенка. – 2-е выд., дапрац. і дап. – Мінск : Выш. шк., 1999. – 299 с.

13. *Наркевіч, А. І.* Назоўнік : Граматычныя катэгорыі і формы / А. І. Наркевіч. – Мінск : Выд-ва БДУ, 1976. – 239 с.

14. *Наркевіч, А. І.* Словазлучэнне ў беларускай мове / А. І. Наркевіч. – Мінск : Выд-ва БДУ, 1972. – 336 с.

15. *Падлужны, А. І.* Гукі беларускай мовы / А. І. Падлужны, В. М. Чэкман. – Мінск : Навука і тэхніка, 1973. – 264 с.

16. *Сцяшковіч, Т. П.* Займеннік у беларускай мове / Т. П. Сцяшковіч. – Мінск : Навука і тэхніка, 1977. – 259 с.

17. *Цікоцкі, М. Я.* Стылістыка беларускай мовы : вучэб. дапам. для фак. журналістыкі / М. Я. Цікоцкі. – 2-е выд., перапрац. і дап. – Мінск : Універсітэцкае, 1995. – 294 с.

18. *Шуба, П. П.* Дзеяслоў у беларускай мове / П. П. Шуба. – Мінск : Выд-ва БДУ, 1968. – 82 с.

19. *Шуба, П. П.* Прыназоўнік у беларускай мове / П. П. Шуба. – Мінск : Выд-ва БДУ, 1971. – 224 с.

20. *Шуба, П. П.* Прыслоўе ў беларускай мове. Марфалагічны нарыс / П. П. Шуба. – Мінск : Акад. навук БССР, 1962. – 194 с.

21. *Юргелевіч, П. Я.* Курс сучаснай беларускай мовы з гістарычнымі каментарыямі : вучэб. дапам. для студэнтаў-завочнікаў філал. фак. ВДУ БССР ; пад рэд. М. С. Яўневіча. – Мінск : Выш. шк., 1974. – 302 с.

22. *Янкоўскі, Ф. М.* Беларускае літаратурнае вымаўленне / Ф. М. Янкоўскі. – Мінск : Нар. асвета, 1976. – 95 с.

23. *Яўневіч, М. С.* Сінтаксічная сінаніміка ў сучаснай беларускай літаратурнай мове : Прыназоўнікава-склонавыя канструкцыі з прасторавым значэннем / М. С. Яўневіч. – Мінск : Выд-ва БДУ, 1977. – 279 с.

Слоўнікі

1. *Арашонкава, Г. У.* Кароткі слоўнік беларускай мовы : Правапіс. Вымаўленне. Націск. Словазмяненне. Словаўжыванне / Г. У. Арашонкава ; пад рэд. В. І. Рабкевіча. – Мінск : Мастац. літ., 1994. – 367 с.

2. *Арашонкава, Г. У.* Кіраванне ў беларускай і рускай мовах : слоўнік-даведнік / Г. У. Арашонкава, В. П. Лемцюгова ; пад рэд. М. В. Бірылы, А. І. Падлужнага. – Мінск : Выш. шк., 1991. – 303 с.

3. *Арашонкава, Г. У.* Слоўнік цяжкасцей беларускай мовы / Г. У. Арашонкава, В. П. Лемцюгова ; пад рэд. М. В. Бірылы, А. І. Падлужнага. – Мінск : Выш. шк., 1987. – 210 с.

4. *Бардовіч, А. М.* Словаўтваральны слоўнік беларускай мовы : вучэб. дапам. для агульнаадукац. шк., ліцэяў, гімназій / А. М. Бардовіч, М. М. Круталевіч, А. А. Лукашанец. – Мінск : Беларус. навука, 2000. – 413 с.

5. *Бардовіч, А. М.* Марфемны слоўнік беларускай мовы / А. М. Бардовіч, Л. М. Шакун. – 2-е выд., перапрац. і дап. – Мінск : Выш. шк., 1989. – 718 с.

6. *Беларуская мова : энцыклапедыя.* – Мінск : БелЭн, 1994. – 655 с.

7. *Беларускія прыказкі, прымаўкі, фразеалагізмы* / склад. Ф. М. Янкоўскі. – 3-е выд. – Мінск : Навука і тэхніка, 1992. – 492 с.

8. *Бірыла, М. В.* Слоўнік беларускай мовы : Арфаграфія. Арфапія. Акцэнтацыя. Словазмяненне / М. В. Бірыла. – Мінск : БелСЭ, 1987. – 903 с.

9. *Булыка, А. М.* Слоўнік іншамоўных слоў : Каля 25 тыс. слоў і тэрмінаў : у 2 т. – Мінск : Беларус. энцыкл., 1999. – Т. 1. – 284 с. ; Т. 2. – 346 с.

10. *Гаўрош, Н.* Слоўнік эпітэтаў беларускай мовы / Н. Гаўрош. – Мінск : Выш. шк., 1998. – 586 с.
11. *Грабчыкаў, С. М.* Слоўнік паронімаў беларускай мовы / С. М. Грабчыкаў. – Мінск : Нар. асвета, 1994. – 478 с.
12. *Клышка, М. К.* Слоўнік сінонімаў і блізказначных слоў / М. К. Клышка. – Мінск : Радыёла-плюс, 2005. – 672 с.
13. *Лазоўскі, М. У.* Слоўнік антонімаў беларускай мовы / М. У. Лазоўскі. – Мінск : Універсітэцкае, 1994. – 354 с.
14. *Лепешаў, І. Я.* Фразеалагічны слоўнік беларускай мовы : у 2 т. : Каля 6000 фразеалагізмаў / І. Я. Лепешаў. – Мінск : Беларус. энцыкл. імя П. Броўкі, 1993. – Т. 1. – 590 с. ; Т. 2. – 607 с.
15. *Русско-белорусский словарь*: в 3 т. / АН Беларусі, Ін-т языкознания им. Я. Коласа [и др.]. – 4-е изд. испр. и доп. – Минск : Беларус. энцыкл., 1993. – Т. 1. – 735 с. ; Т. 2. – 783 с. ; Т. 3. – 800 с.
16. *Старычонак, В. Д.* Слоўнік амонімаў беларускай мовы / В. Д. Старычонак. – Мінск : Выш. шк., 1991. – 255 с.
17. *Сцяцко, П. У.* Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў / П. У. Сцяцко, М. Ф. Гуліцкі, Л. А. Антанюк. – Мінск : Выш. шк., 1990. – 224 с.
18. *Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы* : Больш за 65 000 слоў / Акад. навук Беларусі, Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа ; І. М. Бунчук, М. Н. Крыўко, З. М. Кудрэйка [і інш.] ; пад рэд. Р. М. Судніка, М. Н. Крыўко. – Мінск : Беларус. энцыкл., 1996. – 784 с.
19. *Тлумачальны слоўнік беларускай мовы* : у 5 т. / АН БССР, Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа ; пад агул. рэд. акад. К. Атраховіча. – Мінск : БелСЭ, 1978–1984. – Т. 1. – 608 с. ; Т. 2. – 768 с. ; Т. 3. – 672 с. ; Т. 4. – 768 с. ; Т. 5. Кн. 1. – 783 с. ; Т. 5. Кн. 2. – 608 с.
20. *Шуба, П. П.* Тлумачальны слоўнік беларускіх прыназоўнікаў / П. П. Шуба. – Мінск : Нар. асвета, 1993. – 167 с.
21. *Шкраба І. Р.* Крынічнае слова : беларускія прыказкі і прымаўкі / І. Р. Шкраба, Р. В. Шкраба. – Мінск : Мастац. літ., 1987. – 286 с.
22. *Янкоўскі, Ф. М.* Беларускія народныя параўнанні / Ф. М. Янкоўскі. – Мінск : Выш. шк., 1973. – 239 с.
23. *Янкоўскі, Ф. М.* Крылатыя словы і афарызмы. З літаратурных крыніц / Ф. М. Янкоўскі. – Мінск : Акад. навук БССР, 1960. – 135 с.

Пытанні для самакантролю

1. Прадмет, задачы і змест курса. Нормы і формы беларускай літаратурнай мовы. Вядомыя беларускія мовазнаўцы і іх навуковая спадчына.
2. Беларуская мова сярод іншых моў свету. Беларускія пісьменнікі і грамадскія дзеячы пра родную мову.
3. Прадмет, задачы і змест фанетыкі. Гук як найдрабнейшая адзінка мовы. Галосныя гукі і іх класіфікацыя. Пазіцыйныя і гістарычныя чаргаванні галосных.
4. Зычныя гукі і іх класіфікацыя (паводле спосабу і месца ўтварэння, голасу і шуму і г.д.). Пазіцыйныя і гістарычныя чаргаванні зычных.
5. Склад. Тыпы складоў у беларускай мове. Прынцыпы складападзелу. Асаблівасці беларускага націску.
6. Арфаэпія як раздзел мовазнаўства. Фарміраванне беларускага літаратурнага вымаўлення. Арфаэпічныя нормы беларускай літаратурнай мовы і прычыны адхілення ад іх.
7. Вымаўленне галосных і зычных гукаў, іх спалучэнняў.
8. Змест і задачы графікі. Алфавіт. Нялітарныя графічныя сродкі. Асноўныя прынцыпы беларускай графікі.
9. Звесткі з гісторыі беларускай графікі. Тры граматычныя сістэмы ў гісторыі беларускага пісьменства.
10. Арфаграфія як раздзел мовазнаўства. Асноўныя прынцыпы беларускай арфаграфіі. Фарміраванне беларускай арфаграфіі.
11. Напісанні, заснаваныя на марфалагічным прынцыпе.
12. Напісанні, заснаваныя на фанетычным прынцыпе.
13. Злітныя і паўзлітныя напісанні. Правілы ўжывання вялікай літары, скарачэння і пераносу слоў.
14. Граматыка як раздзел мовазнаўства. Граматычнае значэнне слова і спосабы яго выражэння.
15. Словаўтварэнне як раздзел мовазнаўства, яго прадмет, задачы і змест. Марфемная структура слова (слова і марфема, тыпы марфем; аснова слова і яе тыпы).
16. Службовыя марфемы, або афіксы, і іх функцыі. Прадуктыўныя/непрадуктыўныя, рэгулярныя/нерэгулярныя афіксы.
17. Паняцце афіксоідаў: прэфіксоідаў і суфіксоідаў. Аманімія, мнагазначнасць, сінанімія і антанімія марфем.
18. Змены ў марфемнай структуры слова: апрошчэнне, перараскладанне, ускладненне, дыфузія, гаплалогія, замяшчэнне.

19. Словаўтварэнне як адзін са спосабаў узбагачэння мовы; утваральныя асновы (база) і словаўтваральныя сродкі (фарманты). Паняцце словаўтваральнага тыпу.

20. Агульная характарыстыка тыпаў і спосабаў словаўтварэння. Марфалагічны спосаб утварэння слоў і яго тыпы.

21. Разнавіднасці складання. Паняцце ўсячэння. Аналіз структуры слова, сінхраніі і дыяхраніі.

22. Прадмет і задачы марфалогіі. Сістэма часцін мовы.

23. Назоўнік як часціна мовы і яго лексіка-граматычныя разрады.

24. Граматычныя катэгорыі роду і ліку назоўніка.

25. Граматычнае значэнне склону назоўніка, асноўныя значэнні склонаў. Тыпы скланення назоўнікаў.

26. Скланенне назоўнікаў у множным ліку. Скланенне некаторых прозвішчаў і геаграфічных назваў. Формы назоўнікаў з суфіксамі суб'ектыўнай ацэнкі.

27. Асаблівасці склонавых канчаткаў назоўнікаў 1 скланення. Асаблівасці склонавых канчаткаў назоўнікаў 2 і 3 скланення.

28. Асаблівасці ўтварэння і функцыянавання назоўнікаў у сучаснай беларускай літаратурнай мове.

29. Прыметнік як часціна мовы. Разрады прыметнікаў.

30. Поўныя і кароткія формы прыметнікаў. Скланенне прыметнікаў.

31. Адметнасць утварэння прыметніка і яго ўжыванне ў сучаснай беларускай літаратурнай мове.

32. Лічэбнік як часціна мовы. Разрады лічэбнікаў. Няпэўна-колькасныя словы.

33. Скланенне лічэбнікаў. Пераход лічэбнікаў у іншыя часціны мовы. Стылістычныя магчымасці лічэбніка.

34. Дзеяслоў як часціна мовы. Неазначальная форма дзеяслова. Асновы дзеяслова. Пераходныя і непераходныя дзеясловы. Зваротныя дзеясловы і іх тыпы.

35. Катэгорыя стану дзеясловаў. Паняцце трывання, катэгорыя трывання ў дзеясловах руху. Утварэнне суадносных пар трывання. Ступеннае ўтварэнне трыванняў.

36. Паняцце катэгорыі ладу. Абвесны, загадны, умоўны лад. Узаемазамяняльнасць форм ладу ў залежнасці ад мэты і зместу выказвання.

37. Катэгорыя часу дзеясловаў (паняцце абсалютнага і адноснага часу). Цяперашні, будучы, прашлы час. Ужыванне форм аднаго часу ў значэнні другога.

38. Катэгорыя асобы дзеясловаў. Безасабовыя дзеясловы. Утварэнне і функцыянаванне дзеясловаў у сучаснай беларускай літаратурнай мове.

39. Займеннік як часціна мовы. Разрады займеннікаў і іх скланенне. Пераход займеннікаў у іншыя часціны мовы і наадварот. Роля займенніка ў мове.

40. Правапіс мяккага знака і апострафа. Правапіс у – ў.

41. Дзеепрыслоўе як нязменная дзеяслоўная форма. Утварэнне і ўжыванне дзеепрыслоўяў.

42. Прыслоўе як часціна мовы. Разрады прыслоўяў, асаблівасці ўтварэння і ўжывання іх форм.

43. Часціцы як часціна мовы. Словаўтваральныя і формаўтваральныя часціцы. Класіфікацыя часціц паводле марфалагічнага складу, паходжання, значэння, функцыі.

44. Прыназоўнік як часціна мовы. Класіфікацыя прыназоўнікаў паводле марфалагічнай будовы і паходжання. Асаблівасці ўжывання прыназоўнікаў у сучаснай беларускай літаратурнай мове.

45. Безасабова-прэдыкатыўныя словы, або катэгорыя стану ў беларускай мове. Роля прыслоўяў і безасабова-прэдыкатыўных слоў у сучаснай беларускай літаратурнай мове.

46. Злучнік як часціна мовы. Класіфікацыя злучнікаў паводле сінтаксічнай функцыі, паходжання, структуры і спосабу ўжывання.

47. Дзеепрыметнік як дзеяслоўная форма. Асаблівасці ўтварэння і ўжывання дзеепрыметнікаў у беларускай мове.

48. Характарыстыка мадальных слоў, іх семантычныя разрады і функцыя.

49. Роля службовых часцін мовы, выклічнікаў і гукапераймальнага слоў у сучаснай беларускай літаратурнай мове.

50. Выклічнік як часціна мовы. Гукапераймальныя словы.

51. Прадмет, задачы і змест сінтаксісу. Сувязь сінтаксісу з іншымі раздзелаў мовазнаўства.

52. Паняцце словазлучэння. Тыпы словазлучэнняў паводле ўстойлівасці сувязі кампанентаў, структуры, паводле сэнсавых адносін кампанентаў і г.д.

53. Граматычныя віды сувязі кампанентаў у словазлучэннях. Спецыфічныя беларускія словазлучэнні: структура і ўжыванне ў мове.

54. Сказ як адзінка выказвання, якая забяспечвае працэс камунікацыі. Тыпы сказаў у залежнасці ад мэты выказвання, ад наяўнасці адной і больш граматычных асноў, ад наяўнасці/адсутнасці даданых членаў сказа і інш. Стылістыка адпаведных тыпаў сказаў.

55. Двухсастаўны сказ. Галоўныя і даданыя члены сказа. Граматычная аснова сказа. Каардынацыя дзейніка і выказніка ў родзе і ліку. Стылістычнае ўжыванне двухсастаўнага сказа.

56. Галоўныя члены сказа, іх структура і граматычнае выражэнне.

57. Даданыя члены сказа, іх граматычнае выражэнне і функцыя ў сказе. Паняцце адасобленых даданых членаў сказа.

58. Паняцце аднародных членаў сказа, іх функцыя ў мове. Адрозненне аднародных і неаднародных членаў сказа.

59. Параўнальныя звароты, іх структура і функцыя ў мове. Знакі прыпынку пры параўнальных зваротах.

60. Зваротак, яго граматычнае выражэнне і функцыя ў мове. Адрозненне звароткаў ад вакатыўных сказаў. Знакі прыпынку пры зваротку.

61. Пабочныя словы, спалучэнні слоў і сказы, іх значэнне і ўжыванне ў мове.

62. Устаўныя словы, словазлучэнні і сказы, іх змест і ўжыванне.

63. Аднасастаўныя сказы, іх тыпы. Адрозненне намінатыўных сказаў ад «назоўнага ўяўлення». Стылістыка аднасастаўных сказаў.

64. Словы-сказы як сінтаксічна непадзельныя адзінкі, іх змест і ўжыванне ў дыялогах і маналогам.

65. Няпоўныя сказы, іх віды і функцыя ў мове. Структура няпоўных сказаў.

66. Парадак слоў; граматычнае, камунікатыўнае і стылістычнае значэнне парадку слоў.

67. Актуальнае члянэнне сказа.

68. Складаны сказ, яго структура і віды сувязі яго частак. Стылістычнае выкарыстанне складанага сказа.

69. Складаназлучаны сказ і тыпы адносін паміж яго часткамі.
70. Складаназалежны сказ, тыпы адносін паміж яго часткамі. Віды даданых сказаў.
71. Складаназалежныя сказы з некалькімі даданымі часткамі: змест, структура і пунктуацыя.
72. Бяззлучнікавыя складаныя сказы: разнастайныя тыпы адносін паміж яго часткамі і пунктуацыя.
73. Складаныя сказы з рознымі відамі сувязі; сродкі сувязі даданай часткі з галоўнай.
74. Простая мова і цытаты як спосабы перадачы чужой мовы (структура, змест і пунктуацыя).
75. Ускосная мова і няўласна-простая мова як спосабы перадачы чужой мовы, іх змест, структура і асаблівасці выкарыстання.
76. Асноўныя адзінкі і структура звязнай мовы. Перыяд, яго структура, змест і сродкі сувязі частак.
77. Складанае сінтаксічнае цэлае (ССЦ) як адна з форм звязнай мовы. Сувязь сказаў у ССЦ.
78. Пунктуацыя як сістэма знакаў прыпынку. Віды знакаў прыпынку.
79. Нарматыўныя знакі прыпынку. Варыянтныя, факультатыўныя і аўтарскія знакі прыпынку.
80. Знакі прыпынку паміж дзейнікамі і выказнікамі.
81. Злучок і двукоссе пры вылучэнні прыдатка. Адасабленне прыдатка.
82. Знакі прыпынку пры аднародных членах сказа. Знакі прыпынку пры аднародных членах з абагульняльнымі словамі.
83. Адасабленне дапасаваных і недапасаваных азначэнняў.
84. Адасабленне акалічнасцей.
85. Адасабленне дапаўненняў. Адасабленне ўдакладняльных членаў сказа.
86. Знакі прыпынку ў складаназалежных і складаназлучаных сказах.
87. Знакі прыпынку ў складаных беззлучнікавых сказах.
88. Стылістычная роля інверсіі. Экспрэсіўнае вылучэнне членаў сказа.
89. Стылістычныя асаблівасці дзеепрыметных і дзеепрыслоўных зваротаў: іх месца ў сістэме функцыянальных стыляў, структура, знакі прыпынку.
90. Стылістычныя фігуры і асаблівыя прыёмы сінтаксічнай арганізацыі маўлення.

Вучэбнае выданне

СУЧАСНАЯ БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРНАЯ МОВА

*Вучэбная праграма
на спецыяльнасці 1-23 01 11 Бібліятэказнаўства і бібліяграфія
(на напрамках),
напрамку спецыяльнасці 1-23 01 11- 04
Бібліятэказнаўства і бібліяграфія (філалогія і лінгвістыка),
спецыялізацыі 1-23 01 11- 04 01 Беларуская мова і літаратура*

Карэктар В. Б. Кудласевіч
Тэхнічны рэдактар Л. М. Мельнік

Падпісана ў друк 2013. Фармат 60x84 ¹/₁₆.
Папера пісчая № 2. Рызаграфія.
Ум. друк. арк. 2,26. Ул.-выд. арк. 1,56. Тыраж экз. Заказ .

Выдавец і паліграфічнае выкананне:
УА «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў».
ЛІ № 02330/0003939 ад 19.05.2011.
Вул. Рабкораўская, 17, 220007, г. Мінск.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ